

УДК 159.96.616.89

<https://doi.org/10.31891/PT-2023-1-10>

Ліана СПИЦЬКА

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

<https://orcid.org/0000-0002-9004-727X>

e-mail: liana.spytska@ukr.net

ПСИХІЧНІ РОЗЛАДИ ОСОБИСТОСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

Метою науково-дослідної роботи було визначення особливостей зовнішніх рушійних чинників, що призводять до розвитку деструктивних новоутворень в психічній діяльності особистості, а також виявлення внутрішніх детермінант, які провокують порушення у поведінковій та когнітивно-емоційній сферах людини. У роботі використано методи аналітичного дослідження вивчення проблеми психічних розладів особистості та змістовний аналіз психотерапевтичної допомоги в лікуванні порушення діяльності психіки. Отримані результати наукового дослідження значущі для працівників психологічної сфери, а також для педагогів та соціальних організацій для комплексного розуміння симптоматики й перебігу психічних розладів особистості та напрямків терапії.

Ключові слова: саморегуляція, поведінкові порушення, емоційний дисбаланс, терапія, медикаментозне лікування.

Liana SPYTSKA

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

MENTAL PERSONALITY DISORDERS: CURRENT STATE OF THE PROBLEM STATEMENT

The development of personality depends on physiological, psychological, and social changes that occur throughout a person's life. Genetic factors can also increase the risk of developing mental illnesses, but upbringing and experience also play an important role in shaping personality and can reduce this risk. However, hereditary factors are not always decisive, as their transmission is random.

The aim of the research was to determine the features of external driving factors that lead to the development of destructive formations in the mental activity of the individual, as well as to identify internal determinants that provoke disturbances in the behavioral and cognitive-emotional spheres of a person.

The theoretical-methodological approach refers to the specific approach or methodology used to study a particular phenomenon or problem. In this case, the approach was based on qualitative methods of analytical research. This type of research involves gathering data through methods such as interviews, observations, and document analysis, and analyzing it inductively to identify patterns and themes.

The research presents data that reflect the current state of the problem of mental disorders of personality in the world, describe their etiology, and highlight effective approaches to combating them. The initial hypothesis was confirmed during the experiment, and after studying world practices in this field, a practical model for

restoring mental health was developed. In further research, it will be possible to focus on the analysis of psychocorrectional programs and the study of pharmacological components for the treatment of personality mental disorders.

The results of the scientific research are significant for professionals in the psychological field, as well as for educators and social organizations for a comprehensive understanding of the issue.

Keywords: self-regulation, behavioral disorders, emotional imbalance, therapy, drug treatment.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Сукупність змін, які відбуваються на фізіологічному, психологічному та соціальному рівнях супроводжують особистість протягом всього її життя. Наявність травматичного досвіду та тривалих кризових подій утворюють в психіці людини переживання безконтрольного характеру. Водночас генетичне підґрунтя психічних захворювань посилюють ці почуття. Однак присутність спадкових факторів ризику розвитку психічного розладу залишається відносним через певну випадковість передачі генетичних рис до дитини, натомість важливим постають умови її виховання в ранньому віці та подальший життєвий досвід.

Аналіз досліджень та публікацій

Досліджуючи проблему психічних розладів особистості М. Е. Lynall et al. [1], К. Ohi et al. [2] та А. J. Forstner et al. [3] розглядали питання схильності людини до нервово-психічних відхилень в контексті спадковості. Автори виділили розвиток неврозу та пов'язаних з ним супутніх станів депресії, фобій, панічних нападів, що впливають не лише на психічне здоров'я людини, але й на її соціальне життя. Аналізуючи проблему впливу генетичних складових на особистісні розлади психіки, М. Е. Lynall et al. [1] висловлюють думку про те, що психічні розлади пов'язані зі спадковими аномаліями, а зовнішні подразники (психотравми) лише сприяють патогенезу порушення психічної діяльності. Однак дослідження Т. S. Betancourt et al. [4], в якому автори розглядають питання впливу травматичних подій на психічне здоров'я молоді вказує, що стресові та кризові обставини передують розвитку психічних порушень. Зокрема, автор підкреслює вразливість дитячої психіки, де втрата психологічної безпеки та емоційна лабільність впливають на біопсихосоціальну адаптацію молодого покоління. Подібні висновки зазначені в наукових надбаннях V. Y. Bockelyuk та M. S. Panov [5], М. Onishchenko та E. Kazakova [6], де автори вказують на розвиток схильності до психічних розладів через

пережитий досвід травматичних подій (COVID-19, військові конфлікти, насилля).

Формулювання цілей статті

Мета статті полягає у дослідженні рушійних стимулів розвитку психічних порушень особистості, пошуку сучасних методів лікування захворювань, що пов'язані з психічними розладами, а також у розробці моделі відновлення психічного здоров'я особистості, зокрема для покращення її психоемоційного стану, адекватних поведінкових реакцій, соціальної та психологічної адаптації в суспільстві.

Виклад основного матеріалу

Вивчення проблеми психічних розладів особистості (ПРО) актуальне через зміни в суспільстві, які спричиняють кризи та інформаційне перевантаження. Система охорони здоров'я модернізується, щоб запобігти психічним захворюванням. Але пандемія COVID-19 та збільшення збройних конфліктів створюють масове нервово-психічне напруження, яке може викликати відхилення у функціонуванні психіки людей. Наукові надбання, які вивчали вплив пандемії COVID-19 та його наслідків на психічне здоров'я населення вказують на посилення симптомів, що притаманні особистісним психічним розладам. Зокрема зміни в емоційному стані через запобіжні заходи (ізоляція), нестабільність внутрішніх переконань, економічного та соціального життя можуть спричинювати психоз, що буде проявлятися симптомами депресії, патологічних афектів, тривожності, аномальністю в переживаннях (галюцинації, безсоння).

Проаналізовані попередні наукові роботи з проблеми психічних розладів особистості, зокрема чинників їх виникнення, прояву та перебігу, вказують, що ПРО є захворюванням, де порушення психопатологічного та поведінкового характеру пов'язане з відхиленнями функціонування психіки людини та спричинене біологічними, соціальними або психологічними факторами. Психіатрія виділяє десять видів ПРО які поділяються на три групи. Так, до першої групи належать ексцентричні розлади (параноїдальний, шизоїдний, шизотиповий), другої емоційно-нестійкі розлади (антисоціальний, прикордонний, істеричний, нарцисичний), а третя група поєднує в собі тривожні розлади особистості (унікаючий, залежний, ананкастний). Міжнародна класифікація хвороб останнього одинадцятого перегляду (МКХ-11) [7] систематизує ПРО психічними, поведінковими розладами та розладами нейропсихічного розвитку.

З метою вияву показників психічного стану був сформований діагностичний інструментарій, що передбачав визначення суб'єктивного сприйняття людиною свого реального становища та оцінки її неадаптивних станів та властивостей. Формуванню вибірки сприяв парафіяльний благодійний фонд «Карітас Лубни» [8], а до участі в дослідженні були запрошені вимушено переміщені особи, що проживають на території Лубенської громади в кількості 171 учасник. Підготовчий етап дослідження здійснювався в форматі інтерв'ювання, що передбачало визначення наявності у людини невмотивованого страху, безсоння, тривоги, нападів паніки, різкої зміни настрою, порушень у спілкуванні з оточенням та конфліктності. Проведення експерименту реалізовувалось на рівних умовах та після очного опитування здійснювалось за допомогою онлайн-анкетування з подальшим аналізом одержаних даних.

Визначення схильності людини до певного психічного розладу реалізовувалось шляхом онлайн-тестування [9], де отримані результати засвідчили наявність у респондентів симптомів ПРО, що розподілились за трьома групами, а саме ексцентричні розлади (ЕР), емоційно-нестійкі розлади (ЕНР) та тривожні розлади (ТР). Результати опитування зазначені на Рисунку 1.

Рис. 1. Аналіз результатів схильності респондентів до ПРО

Джерело: складено автором.

Слід зазначити, що схильність до ПРО в даному контексті розглядається ймовірністю розвитку певного типу розладу, а аналіз результатів дослідження опирається на визначений збіг симптомів (понад 70%) на момент опитування. Онлайн-опитування за напрямом оцінки психічних станів [9] визначило, що висока тривожність притаманна більшості респондентам груп ексцентричних (ЕР 68%) та тривожних (ТР 69%) груп, що вказує на можливість прояву безпідставного роздратування та знервованості людини в повсякденному житті. При цьому в групі ексцентричних розладів (ЕР 62%) також визначений високий рівень фрустрації, що обумовлює

ускладнення респондентів у співпраці з людьми через страх зневаги та ворожості, низьку самооцінку та прагнення уникнути труднощів та невдач. Загалом результати дослідження за даною методикою вказують на емоційний дискомфорт респондентів, який пов'язаний з умовами порушення соціальних процесів суспільства та реальною загрозою їх життю. Наочне відображення результатів дослідження оцінки психічних станів представлені на Рисунку 2.

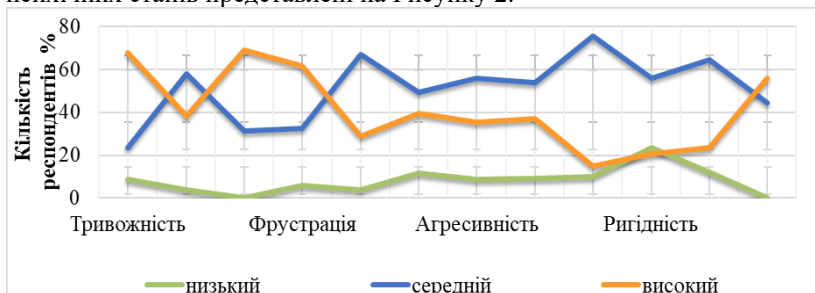

Рис. 2. Аналіз результатів оцінки психічного стану респондентів

Джерело: складено автором.

Таким чином, аналіз отриманих результатів вказує на процеси дестабілізації психічної діяльності серед опитаних респондентів, що є наслідком досвіду травматичних подій. Також проведене інтерв'ювання визначило, що у всіх учасників опитування присутні порушення в соціальних та особистісних відносинах. Загалом всі види ПРО супроводжуються певним антисоціальним, негативним та неадекватним ставленням людини до оточення, їй важко контролювати власну імпульсивність, що спричинює афективні стани та призводить до ризиків саморуїнації на фізичному рівні (каліцтво, спроби самогубства) або заподіяння шкоди оточенню [1; 5; 7]. Встановлення діагнозу потребує всебічного вивчення проблеми, збір повного анамнезу, опитування не лише пацієнта, але і його родини, здачу лабораторних аналізів для розуміння достатності в організмі необхідних вітамінів та мікроелементів, адже недостатність корисних речовин може спричинювати певні зміни активності мозку. Ключова мета лікування ПРО полягає у допомозі людині покращити життя на соціальному та психологічному рівнях. Провідним моментом постає психотерапія, ефективність якої залежить від правильного встановлення діагнозу та виокремлення супутніх симптомів.

Аналіз попередніх наукових робіт дозволив виділити ключові моменти психотерапевтичної допомоги людям з ПРО, що дозволило

розробити комплексну модель процесу відновлення психічного здоров'я (Рисунок 3).

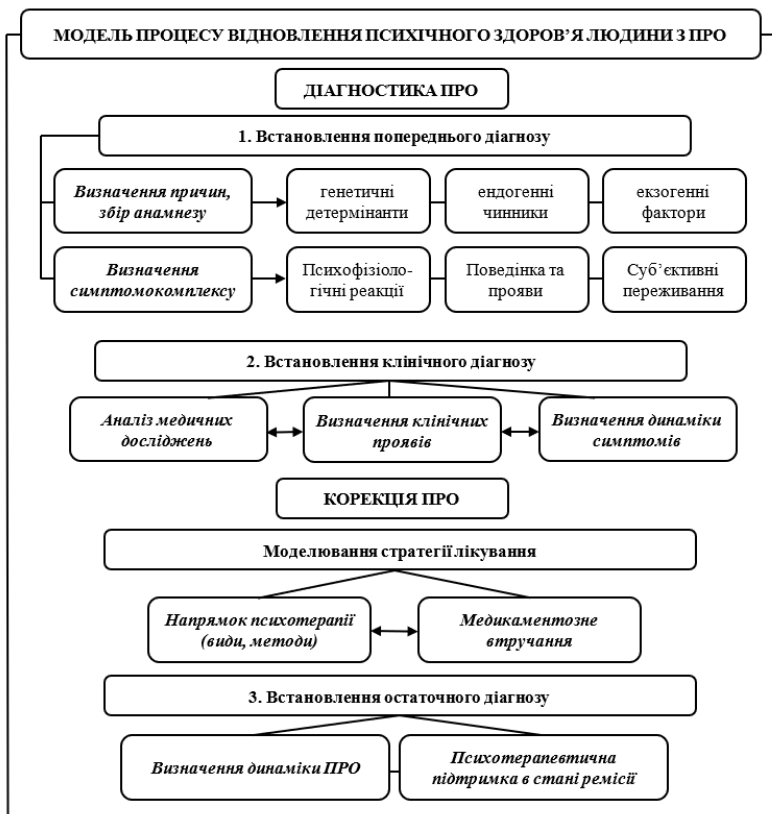

Рис. 3. Модель процесу відновлення психічного здоров'я

Джерело: складено автором на основі [1; 10; 8; 9].

В Україні надання психіатричної допомоги закріплено на законодавчому рівні та регулюється Законом України No. 1489-III «Про психіатричну допомогу». Даним Законом передбачено надання стаціонарної та амбулаторної психіатричної допомоги населенню, а також належне фінансове забезпечення державних та комунальних закладів, що передбачає безоплатне надання медичної допомоги громадянам, зокрема діагностичної, консультативної, лікувальної, реабілітаційної підтримки. Крім того, Наказом Міністерства охорони здоров'я No. 1600 «Про затвердження Порядку надання психіатричної допомоги мобільною мультидисциплінарною командою» [11]

передбачено надання підтримки пацієнтам у плануванні відновлення його психічного здоров'я, допомоги в соціальній реінтеграції, забезпечення комплексного психосоціального та фармакологічного втручання, в тому числі і в разі загострення ПРО при умові, що стан не потребує госпіталізації.

У Швейцарії [12] надання психіатричної допомоги пацієнтам базується виключно на приватній системі медичного страхування. На противагу Швейцарії в США [13] доступ до медичних послуг людям з проблемами психічного розладу особистості постає гострим питанням галузі охорони здоров'я через недостатність фінансових та фізичних ресурсів. Таким чином, світова практика впровадження моделей надання психіатричної та психологічної допомоги населенню є досить широкою, що дозволяє на прикладі позитивного досвіду інших країн формувати власні підходи у створенні відповідних концепцій відновлення психічного здоров'я українського суспільства.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Проблема збереження психічного здоров'я населення, яке опинилось в умовах кризи актуалізує питання оперативної психологічної та психіатричної допомоги. Психотерапія допомагає усвідомити особливості поведінки та емоційного стану, контролювати емоції. Важливо вчасно звернутися до лікаря, поставити правильний діагноз, дослідити динаміку психічного статусу під час лікування та забезпечити психологічну підтримку в ремісії. Україна реформує систему охорони здоров'я, щоб забезпечити доступність професійної допомоги та підвищити освітній рівень населення щодо психічних розладів. Висунута гіпотеза на початку дослідження була повністю підтверджена під час експерименту. Вивчення світової практики в рамках даного питання сприяло розробці практичної моделі відновлення психічного здоров'я людини.

Перспективними напрямками подальших досліджень проблеми особистісних психічних розладів постає аналіз психокорекційних програм та вивчення фармакологічних складових при лікуванні даних розладів. Одержані результати дослідження значущі для освітян, соціальних працівників та психологів для розуміння причин розвитку, перебігу та методів лікування ПРО.

Література

1. A Lynall M.E., Soskic B., Hayhurst J., Schwartzentruber J., Levey D.F., Pathak G.A., Polimanti R., Gelernter J., Stein M.B., Trynka G., Clatworthy M.R., Bullmore E. Genetic

variants associated with psychiatric disorders are enriched at epigenetically active sites in lymphoid cells. *Nature Communications*. 2022. No.13, P. 1-15.

2. Ohi K., Otowa T., Shimada M., Sugiyama S., Muto Y., Tanahashi Sh., Kaiya H., Nishimura F., Sasaki T., Tani H., Shioiri T. Shared transethnic genetic basis of panic disorder and psychiatric and related intermediate phenotypes. *European Neuropsychopharmacology*. 2021. No.42. P. 87-96.

3. Forstner, A.J., Awasthi, S., Wolf, C. Genome-wide association study of panic disorder reveals genetic overlap with neuroticism and depression. *Molecular Psychiatry*. 2021. Vol. 26, No.8. P. 4179-4190.

4. Betancourt T.S., Keegan K., Farrar J. Brennan R.T. The intergenerational impact of war on mental health and psychosocial wellbeing: Lessons from the longitudinal study of war-affected youth in Sierra Leone. *Conflict and Health*. 2020. No. 4. P. 1-8.

5. Bochelyuk V.Y., Panov M.S. Psychological consequences of a pandemic for modern Ukrainian society as a socio-psychological problem. *Habitus*. 2021. No.21. P. 109-113.

6. Onishchenko N., Kazakova E. Psychological peculiarities of perception of the situation surrounding the COVID-19 pandemic. *Disaster and Crisis Psychology Problems*. 2021. Vol.2, No.2. P. 6-18.

7. ICD-11. International Classification of Diseases 11th Revision. The global standard for diagnostic health information. 2023. <https://icd.who.int/en>.

8. BF Caritas Lubny. 2023. <https://www.facebook.com/people/BF-Caritas-Lubny/100063675715039/?sk=about>

9. A test for determining a personality disorder. *Individual Differences Research*. 2023. <https://www.idrlabs.com/ua/personality-style/test.php>

10. Kabantseva A.V. Technology of providing medical and psychological assistance to the population whose mental health has been damaged. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: Psychology*. 2022. No. 2. P. 41-45.

11. Order of the Ministry of Health Care of Ukraine No. 1600 “On approval of the Procedure for providing psychiatric care by a mobile multidisciplinary team”. 2022. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1102-22#Text>

12. Schneberger A.R., Schwartz B.J. The Swiss Mental Health Care System. *Psychiatric Services*. 2018. Vol.69, No.2. P. 126-128.

13. Coombs N.C., Meriwether W.E., Carangi J., Newcomer S.R. Barriers to healthcare access among U.S. adults with mental health challenges: A population-based study. *SSM – Population Health*. 2021. No.15. P. 1-8.

References

1. Lynall M.E., Soskic B., Hayhurst J., Schwartztruber J., Levey D.F., Pathak G.A., Polimanti R., Gelernter J., Stein M.B., Trynka G., Clatworthy M.R., Bullmore E. Genetic variants associated with psychiatric disorders are enriched at epigenetically active sites in lymphoid cells. *Nature Communications*. 2022. No.13, P. 1-15.

2. Ohi K., Otowa T., Shimada M., Sugiyama S., Muto Y., Tanahashi Sh., Kaiya H., Nishimura F., Sasaki T., Tani H., Shioiri T. Shared transethnic genetic basis of panic disorder and psychiatric and related intermediate phenotypes. *European Neuropsychopharmacology*. 2021. No.42. P. 87-96.

3. Forstner, A.J., Awasthi, S., Wolf, C. Genome-wide association study of panic disorder reveals genetic overlap with neuroticism and depression. *Molecular Psychiatry*. 2021. Vol. 26, No.8. P. 4179-4190.

4. Betancourt T.S., Keegan K., Farrar J. Brennan R.T. The intergenerational impact of war on mental health and psychosocial wellbeing: Lessons from the longitudinal study of war-affected youth in Sierra Leone. *Conflict and Health*. 2020. No. 4. P. 1-8.

5. Bochelyuk V.Y., Panov M.S. Psychological consequences of a pandemic for modern Ukrainian society as a socio-psychological problem. *Habitus*. 2021. No.21. P. 109-113.
6. Onishchenko N., Kazakova E. Psychological peculiarities of perception of the situation surrounding the COVID-19 pandemic. *Disaster and Crisis Psychology Problems*. 2021. Vol.2, No.2. P. 6-18.
7. ICD-11. International Classification of Diseases 11th Revision. The global standard for diagnostic health information. 2023. <https://icd.who.int/en>.
8. BF Caritas Lubny. 2023. <https://www.facebook.com/people/BF-Caritas-Lubny/100063675715039/?sk=about>
9. A test for determining a personality disorder. *Individual Differences Research*. 2023. <https://www.idrlabs.com/ua/personality-style/test.php>
10. Kabantseva A.V. Technology of providing medical and psychological assistance to the population whose mental health has been damaged. *Scientific Bulletin of the Uzhorod National University. Series: Psychology*. 2022. No. 2. P. 41-45.
11. Order of the Ministry of Health Care of Ukraine No. 1600 “On approval of the Procedure for providing psychiatric care by a mobile multidisciplinary team”. 2022. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1102-22#Text>
12. Schneeberger A.R., Schwartz B.J. The Swiss Mental Health Care System. *Psychiatric Services*. 2018. Vol.69, No.2. P. 126-128.
13. Coombs N.C., Meriwether W.E., Caringi J., Newcomer S.R. Barriers to healthcare access among U.S. adults with mental health challenges: A population-based study. *SSM – Population Health*. 2021. No.15. P. 1-8.